

El monestir benedictí de l'Alt Empordà, en restauració

Parlen les pedres de Sant Pere de Rodes

Enguany s'ha començat a aplicar a Rodes un pla director que d'una manera global regeix la recerca arqueològica, la restauració arquitectònica i la visita al monument.

Monestir de Sant Pere de Rodes. Any 780 de l'era cristiana. L'abat hispà Àtala refà unes cel·les monàstiques situades als pujols de la Verdera, a l'Alt Empordà, entre mar i muntanya, en un mirador natural que en dies clars allarga la mirada vers tot el golf del Lleó, el Cap de Creus i les platges del Rosselló. Són els primers vestigis del futur monestir benedictí que, durant els segles XI i XII viurà una època esplendorosa de prosperitat, i que, en l'actualitat, representa una de les edificacions religioses més importants de l'art romànic català.

El monestir de Sant Pere de Rodes és un monument d'una singularitat excepcional: representa la culminació d'un seguit de sistemes constructius de l'època pre-romànica, amb influències internacionals, que també es poden trobar a l'abadia benedictina de Cluny o en cenobis del nord d'Itàlia. L'edificació de Sant Pere de Rodes comença abans que el romànic llombard —el més conegut i estès a Catalunya— no penetrés al Principat. Tal com explica el medievalista Eduard Carbonell, director general de Patrimoni Cultural de la Generalitat catalana, "aquest monestir esdevé una mena de romànic autòcton, per acumulació de síntesi constructiva amb influències europees en un gran monument començat a edificar molt a principis del segle XI."

MECENATGE MEDIEVAL

Com una bona part de les obres de dimensions monumentals de l'època medieval, la història del cenobi de Sant Pere de Rodes fou revestida d'una llegenda que l'ennoblia religiosament i li donava aquella àurea sobrenatural que tant agrada als habitants de la comarca. L'antiga llegenda, que reinventava uns orígens desconeguts —ara ja molt oblidada i del tot superada— parlava d'uns clergues als

quals fou encomanada la defensa de les relíquies de Sant Pere, que perillaven, a Roma, per una hipotètica invasió de l'imperi persa. Després de fer-se a mar, els clergues arribaren a les costes empordaneses on amagaren les relíquies en una cova dalt d'una muntanya. Temps després, quan els clergues tornaren per recuperar-les, desorientats, no aconseguiren de trobar l'amagatall. Per això decidiren de quedar-s'hi tota la vida.

Llegenda a banda, les primeres notícies que tenim del monestir daten del segle IX. Un precepte del rei Lluís II el Tartamut, del 878, consigna l'existència d'una cel·la monàstica, que depenia de Sant Esteve de Banyoles. En aquella època, hi hagué fortes disputes entre Sant Esteve de Banyoles i Sant Policarp, sobre la propietat i el control de diverses cases religioses de l'Empordà, entre elles la de Sant Pere. Finalment, l'abat Àtala concedí el control del monestir a Sant Esteve de Banyoles. I és que, les cel·les de Sant Pere no foren independents fins a la primera meitat del segle X. Llavors, l'abadia de Sant Pere ja començava a tenir una certa importància, si més no, pel seu creixement arquitectònic. Se sap que al 919 el monestir tenia tres altars i una capçalera triabsidal.

I amb l'inici de la independència comença la puixança. La grandesa arquitectònica i religiosa de Sant Pere de Rodes, la inicià un noble senyor de la contrada, de nom Tassi. Primerament donà les propietats al monestir i, temps després, un cop vidu, en fou nomenat prior. Tassi prengué el monestir sota la seva protecció personal i fou l'impulsor de la monumentalitat arquitectònica i de la importància espiritual que va tenir fins al segle XIV. La donació del patrimoni familiar i la dedicació total al monestir, en un llarg període relativament pacífic i pròsper, són la clau per a entendre'n el creixement i la grandesa. L'obra, fou continuada

pel fill de Tassi, Hildesind, que fou abat del monestir i que anà diverses vegades a Roma per aconseguir la immunitat i la confirmació dels dominis i privilegis. També fou fonamental la figura del comte Gausfred d'Empúries-Peralada-Rosselló que, ensems amb el seu fill Sunyer, bisbe d'Elna, va deixar el llegat patrimonial més important del monestir, que abraçava el Cap de Creus i la zona actualment coneguda pels Aiguamolls de l'Empordà.

Les investigacions arqueològiques i arquitectòniques més recents defineixen Sant Pere de Rodes a partir de dos recintes bàsics. El primer, el nucli central o recinte primitiu, dels segles XI i XII. En aquesta època s'edifiquen l'església, el campanar, la torre de defensa, els claustres i les dependències de l'entorn. També és d'aquesta època la decoració escultòrica de la portada anterior, realitzada pel Mestre de Cabestany i de la qual es conserven escassíssims fragments. Un segon recinte és format per les àrees perifèriques i les edificacions annexes posteriors, que van de la Baixa Edat Mitjana al segle XVIII. Són el Palau de l'Abat, les sagristies, les dependències de l'àrea de llevant, l'ala de migdia i el bloc d'entrada.

La prosperitat (que alguns historiadors menys triomfalistes relativitzen) del monestir de Sant Pere de Rodes es mantingué aproximadament fins a mitjan XIV. És a partir d'aquí que comença la decadència. Segons els medievalistes, les causes són diverses. Hom apunta l'estat de corrupció que va començar a viure el cenobi, per defallença dels monjos tant en el compliment dels deures religiosos com en altres àmbits de la vida. En aquesta situació, la zona fou assolada per la pesta negra. Es calcula que la plaga va dur a la mort 24 monjos del monestir, d'una trentena que n'hi havia. En una època de dificultats, també les donacions patrimonials —que havien estat considerables al llarg dels segles— deixaren d'arribar. El comtat d'Empúries, a més, entrà en decadència, com sigui que aquell mateix segle se n'extingí la dinastia.

L'ESPOLI

La decadència arriba a Sant Pere de Ro-

des, juntament amb les guerres contra França i les espoliacions. Sant Pere de Rodes, situat en zona de frontera, va sofrir de manera directa les guerres successives pel domini territorial que mantenien les corones de Felip IV de Castella i Lluís XIV de França. Les tropes franceses van saquejar diverses vegades el monestir. Tal era la situació d'instabilitat i d'indifensió que, en aquells anys de mitjan segle XVII, els monjos benedictins abandonaren el cenobi durant sis anys. En una d'aquestes ràtzies, al 1708 i en

Interior de la nau central vers llevant.

ECSA

plena Guerra de Successió, el tercer duc de Noailles saqueja el monestir i s'emporta un dels seus tresors més preats, la Bíblia de Rodes (segle XI), actualment a la Biblioteca Nacional de París. També furta la quasi totalitat de la biblioteca i part de l'arxiu.

Al segle XVIII, malgrat el bandolerisme i la pirateria, torna a reprendre amb una certa estabilitat la vida comunitària. Tanmateix, els historiadors creuen —de fet, no hi ha informacions fidedignes que ho confirmin— que la situació geogràfica del monestir, molt excèntrica respecte als nuclis dinàmics de població, decidí els monjos a abandonar el cenobi i a bai-

xar a la plana. Aquesta suposició pren força sobretot si tenim en compte que els monjos benedictins marxaren definitivament de Sant Pere de Rodes quaranta anys abans de la desamortització de Mendizábal. Es van instal·lar a Vila-sacra primer i després a la ciutat de Figueres.

Contràriament al que va succeir amb la majoria de convents i propietats eclesiàstiques després de la desamortització, el monestir de Sant Pere de Rodes fou reclamat per la casa de Medinaceli. Els

Medinaceli, al·legant que eren descendents dels comtes d'Empúries, van interposar un plet a l'estat i el van guanyar el 1850. Van recuperar part dels territoris que tenia el monestir, amb el monument inclòs (no fou fins al 1972 que per una nova sentència del Tribunal Constitucional la propietat del monestir fou adjudicada a l'estat espanyol). Però la casa de Medinaceli, impregnada dels tics més resclosits d'un sistema feudal que feia aigües, no tenia cap interès artístic pel cenobi, només tenia intenció d'explorar-ne les propietats. Per aquesta causa, Sant Pere de Rodes anà deteriorant-se amb el temps, alhora que era espoliat pels veïns de la contrada. Pobles com el Port de la Selva i altres, foren aixecats a base de materials de desfeta del monestir. En aquell temps l'art romànic no era ben considerat, no tenia cap mena d'interès. Quan, posteriorment, arriba l'espoli "il·lustrat" d'antiquaris, brocanters i altres particulars, a Sant Pere de Rodes ja no quedava pràcticament res d'interès. És per això que, actualment, les peces que se'n conserven en museus públics, com el de Girona, el del monestir del Carme de Peralada, el museu de l'Empordà de Figueres o el museu Marés de Barcelona, són elements molt fragmentats.

RESTAURACIONS I RESTAURACIONS

Josep Pla va escriure que Sant Pere de Rodes era "la més impressionant ruïna que conté el país". I és que, durant molts anys, la desfida va ser la nota dominant pel que fa a la conservació del monu-

L'estudi arqueològic del monestir es va iniciar al 1988.

ARXIU

ment. Després, algunes restauracions nefastes i la manca total de pressupost van fer la resta.

L'any 1930 el monestir de Sant Pere de Rodes era declarat monument nacional. Entre el 1931 i el 1935, en època de la Generalitat republicana, i sota l'impuls del Servei de Conservació i Catalogació de Monuments, s'inicia el primer procés de restauració, realitzat per l'arquitecte Jeroni Martorell. Fou una restauració molt continguda i senzilla. Martorell va retirar el guix que decorava les columnes i capitells de l'església, afegit en època barroca. Aquesta intervenció fou molt profitosa, perquè després s'ha comprovat que el guix feia malbé la pedra. Jeroni Martorell també va tapar una part de l'àbsida, ja derruïda, per destriar la part vella de la nova. Amb la guerra civil i el triomf de les tropes franquistes, les obres de consolidació i restauració quedaren frenades. No es van reactivar fins a la dècada dels 60, quan la Direcció General de Bellas Artes del Ministeri de Cultura va continuar la recuperació, a base d'una restauració historicista de les edificacions més antigues. Aquesta restauració va anar degenerant, a principi dels 70, en una mistificació i una recreació ideal de les parts desaparegudes del monestir. La intervenció fou molt negativa, com sigui que en aquell moment no hi havia prou coneixements sobre el monestir perquè l'obra reeixís. El poc rigor es va deixar sentir en una part del Palau de l'Abat i del claustre superior. En aquesta època, fins i tot s'hi va organitzar un camp de treball,

Dos murals romànics han estat descoberts durant les excavacions arqueològiques.

J. SÀNCHEZ

promogut per la UCD, en què la mainada feia anar el pic i la pala sense mirar prim.

Sortosament, a mitjan anys 70 la línia de fantasia historicista entrava en un descrèdit absolut i les obres s'aturaren. I amb l'inici de la transició el Ministeri de Cultura va contractar els arquitectes Elias Torres i José Antonio Martínez Lapeña. Aquests van imposar una nova proposta d'actuació a Sant Pere de Rodes, que consistia en la diferenciació absoluta de l'obra nova respecte a l'obra vella i la introducció de l'arquitectura contemporània. La primera intervenció, molt polèmica en el seu moment, fou el cobriment amb plaques de coure de la teulada de l'esglé-

sia, al 1982. És l'època en què es traspasaven les competències de Cultura a la Generalitat i el monestir passava a ser responsabilitat de l'administració catalana. Al llarg de la dècada dels 80 es van anar executant unes intervencions bàsiques i necessàries, però de nul·la espectacularitat, com la instal·lació elèctrica, les canalitzacions d'aigua, les estances per als guardes, els serveis sanitaris, la taquilla d'entrada... I, més o menys cada dos anys, el conseller de Cultura de torn anunciava la voluntat de convertir el monestir en un gran centre de cultura. Però no és fins al 1988 que es comença a dissenyar un projecte integral, que s'obre amb un estudi arqueològic i que desembocarà, al 1992, en un pla director que regirà les obres del monestir fins ben entrat l'any 2000, amb un pressupost de 800 milions de pessetes.

EL PLA DIRECTOR

L'any 1988, la Direcció General de Patrimoni de la Generalitat va decidir d'intervenir en la restauració de Sant Pere de Rodes d'una manera global, racionalista i destinant un pressupost considerable al projecte. És en aquest any que s'inicia un estudi arqueològic del monument, sota la direcció de Montserrat Mataró, amb un equip de sis arqueòlegs.

"Durant tres anys hem estat excavant, confeccionant plànols i documentant-nos sobre el monestir —explica Eduard Riu, coordinador de la intervenció pluridisciplinària de Sant Pere de Rodes—. El fet és que, de Sant Pere de Rodes, se n'ha parlat molt, però els coneixements que en teníem han estat durant molt de temps insuficients. En coneixíem sobretot l'església. L'excavació allò que pretén és descobrir l'evolució del monestir en conjunt, perquè tal com està estructurat avui és molt diferent de com era al segle X. És un monestir que, com tot gran edifici, fa una evolució constructiva que n'ha anat variant radicalment la configuració. Un monestir és un procés

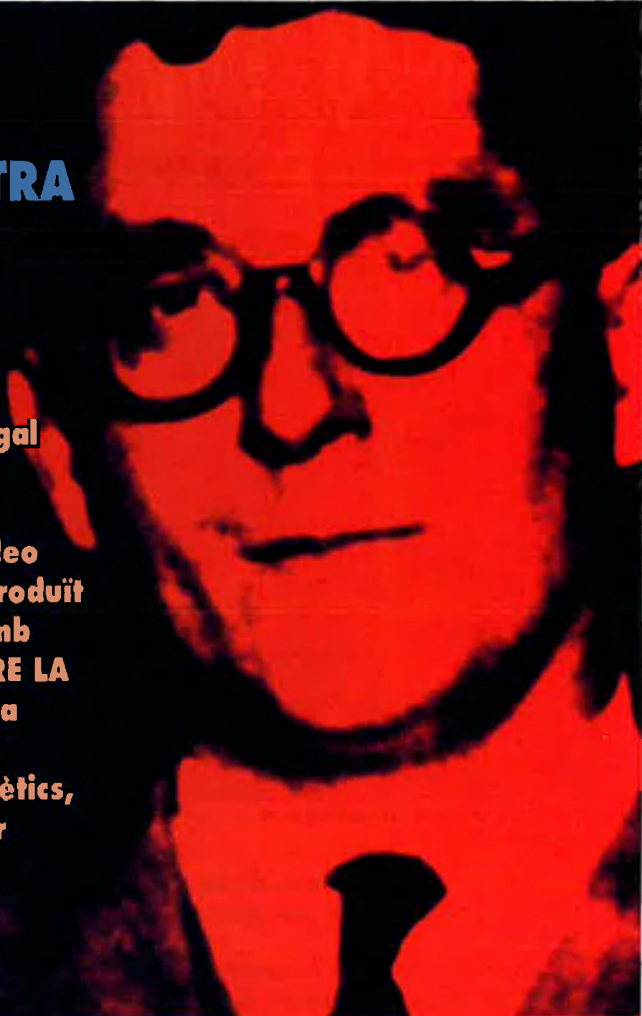
OPERACIÓ

NIKOLAI

GRATIS AMB LA VOSTRA SUBSCRIPCIÓ

Ara, si us subscrieu a EL TEMPS, teniu un regal immillorable: gratis i directament al vostre domicili, rebreu el vídeo OPERACIÓ NIKOLAI, produït i realitzat per TV3, amb TOTA LA VERITAT SOBRE LA MORT D'ANDREU NIN a mans dels serveis de contraespionatge soviètics, que l'assassinaren per ordre de Stalin a la turbulenta Barcelona republicana de 1937.

BUTLLETA DE SUBSCRIPCIÓ

1er. cognom _____ 2on. _____ Nom _____ Tel. part. _____
Domicili _____ C.P. _____ Població _____
Any de naixement _____ Professió _____ Tel. Treball _____ D.N.I. _____

Se subscriu al setmanari EL TEMPS per un període d'UN ANY, prorrogable si no hi ha ordre en contra, i un import de 18.762 pessetes.

Amb pagament:

- Anual (1 rebut per la quantitat abans citada)
 Semestral (2 rebuts de 9.381 pessetes. Sols en el cas de pagament per banc).

32.500 (Europa) 41.500 (America)

La subscripció representa un descompte de més de l'11% sobre el preu de venda als quioscos.

Forma de pagament:

- Dom. bancària
 Xec bancari adjunt
 Gir. postal num.

(Firma)

DOMICILIACIÓ BANCÀRIA

Distinguits senyors: Caixa/Banc _____ Agència _____
Adreça _____ Població _____
Nom i adreça del titular del compte _____

Els Pregue que fins a nova ordre els rebuts que presentarà Eddicions del País Valencià, S.A. per l'import de la subscripció anual a pagar en:

- 1 rebut anual 2 rebuts semestral

siguen pagats amb càrrec:

- C/c Llibreta Num.

Data: _____ de _____ 199

(Firma)

Angle nord-oest del claustre amb els únics vestigis originals del porxo del claustre dels segles XII i XIII.

ECSA

evolutiu, no és un edifici monolític fixat en un moment determinat”.

Al llarg d'aquests quatre anys els treballs arqueològics han investigat diverses àrees del conjunt arquitectònic: el Palau de l'Abat, les sagristies i l'antic refector. Hom ha intervingut també en el pati alt d'entrada, en el claustre i en l'ala de les dependències de llevant. “Amb això es pot considerar que hi ha un 50% del monestir excavat i més del 50% conegut —explica Eduard Riu; i continua—: L'església, la deixem per al final, perquè les seves possibilitats arqueològiques són menors. A més, està en bon estat de conservació, la seva restauració pot esperar tres, quatre, cinc anys si convé; no li passarà res, a l'església. En canvi hi ha altres àrees que poden degradar-se més ràpidament. És un projecte de globalitat i no hi ha cap pressa. Ens estimem més un treball rigorós i a llarg termini, que no pas una intervenció d'immediatesa i espectacularitat”.

L'equip arqueològic, a més de datar i estudiar cada àmbit excavat, ha fet diversos descobriments importants i, sobretot, molt agraïts. S'ha conegut l'existència d'un claustre primitiu del segle X-XI, sota el claustre del segle XII, on es conserven dues pintures murals que, si bé estan

molt deteriorades (sobretot una), es tracta de la mostra més antiga de pintura d'aquestes característiques que es coneix a Catalunya i al sud-oest europeu.

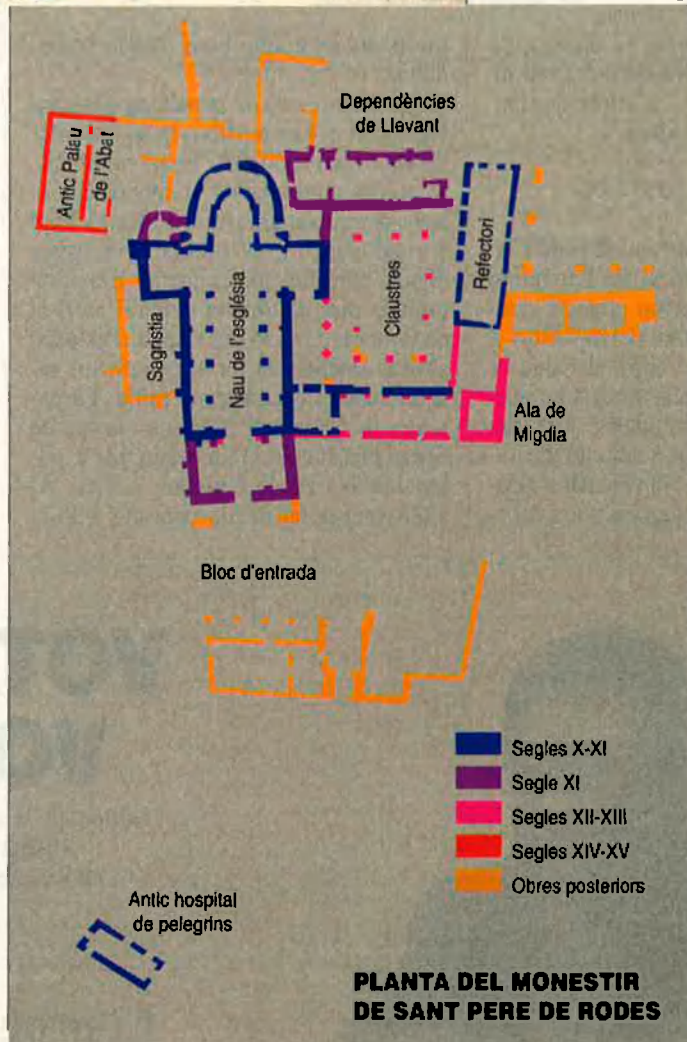
Altres troballes són la localització de la necròpolis i el descobriment de 658 monedes d'or i plata, datades del segle XV-XVI, contingudes en una gerra de ceràmica verda del segle XVI, en una de les dependències del palau de l'Abat.

Paral·lelament a l'estudi arqueològic, als anys 1989-90 els arquitectes Joan Albert Adell i F. Albín anaven confeccionant l'aixecament planimètric de tot el conjunt monumental, atès que no n'existia cap d'íntegre i que els confeccionats fins llavors eren parcials i força deficients.

És a partir de la recopilació de tota aquesta informació que, al 1992, es defineix un pla director que regirà les intervencions a fer en l'edifici. El pla —dissenyat per Antoni Navarro, Alfred Pastor, Eduard Riu i Joan Albert Adell— proposa tres nivells d'intervenció. Per una banda, l'estudi integral del monestir, a partir de les excavacions arqueològiques, la recer-

ca documental i l'exploració arquitectònica. En un segon nivell planteja la intervenció arquitectònica destinada a permetre la conservació i la comprensió del conjunt monàstic, sobretot de les etapes pre-romànica i romànica: “considerem que són les més significatives històricament”, diu Eduard Riu. I en un tercer nivell té en compte l'adequació del cenobi perquè pugui visitar-lo el públic interessat, a base de definir un circuit didàctic i de posar a l'abast del visitant un seguit de serveis i de dependències informatives.

D'aquesta manera, els responsables del projecte destinen el recinte primitiu o nucli

PLANTA DEL MONESTIR DE SANT PERE DE RODES

monumental del segle XI-XII exclusivament a visites, "cap més ús que pugui lesionar o transformar aquest recinte", explica Riu. El segon recinte, en canvi, que data dels segles XIII al XVIII, és destinat a equipaments, sales d'exposicions i a centre d'estudis.

El pla director defineix el recorregut de la visita a partir d'un itinerari troncal, del qual deriven uns quants recorreguts complementaris i optatius. El visitant, tot just entrar, podrà pujar al pis superior on hi haurà unes sales d'exposició i d'audiovisuals, que donaran informació sobre el cenobi. Després, altre cop a la planta baixa, obrirà el recorregut a través de l'església i el claustre inferior. D'aquí passarà al soterrani de l'antic refectori, a través d'una escala pujarà a la planta principal. L'itinerari continua pel claustre superior i des d'aquest recinte el visitant

podrà pujar al campanar. La mateixa escala conduirà a les terrasses del nivell superior del monestir i a altres equipaments, on s'acabarà la visita.

EL CENTRE D'ESTUDIS

El mes de març d'enguany, Eduard Carbonell, director general de Patrimoni Cultural, feia conèixer un projecte complementari al pla director del monestir: el Centre d'Estudis, que anirà al Palau de l'Abat i a les sagristies. Aquest equipament, projectat per l'arquitecte José Antonio Martínez Lapeña, i amb un pressupost de 213 milions, té la voluntat d'esdevenir un palau de congressos per a deba-

El monestir benedictí de Sant Pere de Rodès és un dels monuments més emblemàtics del romànic català.

ECSA

tre-hi, sobretot, qüestions d'història medieval.

Un dels aspectes de la política d'Eduard Carbonell que es repeteix en la seva gestió de conservació del patrimoni artístic, és que un cop restaurat un monument, la seva monumentalitat intrínseca es vegi enriquida amb la possibilitat de complir alguna altra funció. És partint d'aquesta política que el director general ha tirat endavant la creació del Centre d'Estudis, amb la finalitat de fer-hi congressos internacionals de caràcter científic. En paraules de Carbonell: "És una manera de donar una funció al monestir, per a potenciar-lo i fer-lo conèixer a fora. Al 1988 vaig posar-me en contacte amb la

UNESCO. Ells em van orientar. Necessitàvem fer una residència, una sala de conferències, una biblioteca..., tot això és el que es va fer. I ho fem en llocs adjacents que no afecten el conjunt".

Aquesta voluntat de deixar clar l'emplaçament i la finalitat del Centre d'Estudis interessa molt Carbonell. És l'únic aspecte de la restauració que ha estat en certa manera qüestionat. Concretament, el regidor de Patrimoni de l'Ajuntament del Port de la Selva, Antoni Quer, es va queixar de l'hermetisme amb què hom executa les obres i Jordi Garcia-Soler, representant socialista de la CCRTV, va titllar el centre de "residència de luxe". La resposta de Carbonell a les acusacions és taxativa: "De la mateixa manera que volem que surti a fora Domènech i Montaner, amb el Palau de la Música,

per exemple, també volem que Sant Pere de Rodès, que és fonamental en la història de l'arquitectura, sigui conegut. I, després, que no ens diguin que fem residències perquè hi anem a passar els caps de setmana".

El projecte del Centre d'Estudis s'inaugurarà abans d'acabar l'any. Mentrestant, l'equip d'arqueòlegs ha parat les excavacions per dedicar-se a estudiar i publicar les investigacions i troballes dutes a terme. Les obres de restauració no tenen pressa. Al voltant de l'any 2000 se'n veuran els resultats. Només hi faltaran els monjos.

Montse Serra

VOTA FUTUR VOTA PSC

- Millora de la sanitat, l'ensenyament i les pensions.
- Més inversió en obres públiques.
- Lluita contra l'atur. • Protagonisme a Europa.

PSC

El progrés de la majoria